

**INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA**  
Centar za ekonomska istraživanja

# **DUG I (NE)RAZVOJ**

BEOGRAD, 2019.

Uređivački odbor:  
**dr Veselin Vukotić**  
**dr Danilo Šuković**  
**dr Mirjana Rašević**  
**dr Zoran Lutovac**  
**dr Vladimir Goati**  
**dr Predrag Petrović**

Organizacioni odbor:  
**Ivana Ostojić**  
**dr Jelena Zvezdanović Lobanova**

Recezentni:  
**dr Danilo Šuković**  
**dr Neven Cvetičanin**

Izdaje:  
**Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja**

Za izdavača:  
**dr Goran Bašić**

Izdavanje ove knjige finansijski je pomoglo  
**Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije**

Štampa:  
**Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva**  
**Tehnološko-metalurškog fakulteta**

Tiraž:  
**150 primeraka**

**ISBN: 978-86-7093-218-0**

## POLITIKA ZADUŽIVANJA I SOCIJALNE NEJEDNAKOSTI U SRBIJI

S a ž e t a k. – U tekstu se analiziraju najopštiji uzroci zaduživanja zemlje i strategija ekonomskog i društvenog razvoja u društvu u tranziciji. Na primeru Srbije ukazuje se na najvažnije domaće i međunarodne institucije koje dominantno utiču na dinamiku i uslove zaduživanja zemlje tokom poslednje dve decenije. Potom se istražuju priroda odnosa između domaćih ekonomskih i političkih elita i stranih zajmodavaca. Polazi se od teze da mesto zemlje u svetskoj privredi, tj. da li je u centru ili na periferiji kapitalističke privrede, najznačajnije utiče na finansijsku, ekonomsku i političku zavisnost od centra i dominantnih svetskih kreditora. Zemlja na periferiji svetskog kapitalističkog sistema, kakva je Srbija, poslednje dve decenije se toliko zadužila da taj dug postaje limitirajući faktor razvoja. On je istovremeno uzrok brojnih socijalnih nejednakosti, kao što su nizak stepen privrednog razvoja, masovna nezaposlenost i siromaštvo građana. Ovo dodatno podgreva društvene napetosti i sukobe, ali to je „cena“ o kojoj ne brinu strani kreditori. Pozajmljena sredstva, zbog dominacije neoliberalne politike razvoja, više se ulažu u potrošnju nego proizvodnju roba, znanja i usluga. To odgovara delovima kapitalističke klase, a stvarno ometa ekonomski i društveni razvoj. Socijalne posledice najviše pogađaju donje klase i slojeve, nemoćne da bitnije utiču na karakter i politiku zaduživanja zemlje.

*Ključne reči: razvoj, dug, kapitalistička klasa, zajmodavci, nejednakosti*

### 1. UVOD

Politika zaduživanja zemlje zavisi od brojnih faktora. Na jednoj strani su spoljno okruženje, nivo integracija privreda i finansijskih sistema, a na drugoj potrebe koje nameće privredni i društveni razvoj konkretnog društva. U vremenu globalizovane ekonomije, podstaknute brzim napretkom nauke i IT tehnologija, na društvenoj sceni su i krupni međunarodni investitori, kreditori i institucije koji svojim odlukama značajno utiču i na odnos prema zaduženim državama. Štaviše, svaka politika koja loše upravlja i ne drži pod kontrolom javni dug zemlje vodi ka većoj zavisnosti od finansijskih centara moći. Neki od njih su odavno postali toliko uticajni da (in)direktno utiču na ekonomski i drugi suverenitet zemalja dužnika. Na primeru politike zaduživanja Srbije, jedne od zemalja u tranziciji, mogu se sagledati najvažniji subjekti, tokovi i posledice zaduživanja i rasta državnog duga. Ovom prilikom čini se osvrt na period 2001–2018. godina. Osnovna polazana pretpostavka je da se na osnovu toga mogu sagledati osnovni pravci zaduživanja Srbije i najvažnije socijalne, ekonomske i političke posledice po njene građane. Tom cilju služe rezultati istraživanja ekonomista, statističara i podaci domaćih i stranih institucija. Sociološka analiza je tu kao dopuna za bolje razumevanje društvenih prilika u kojima se to dešavalo, a potom i da se naznače najveći dobitnici i gubitnici politike zaduživanja zemlje.

Najpre se razmatraju karakteristike neoliberalnog koncepta tranzicije Srbije, a posebno dinamika, oblici i posledice privatizacije društvene svojine. Potom se ukazuje na osobenosti nove klase kapitalista i interesnu bliskost vladajuće političke elite sa svetskim kapitalom. To je veoma važno, jer je otvaranje zemlje ka „međunarodnoj zajednici“ posle 2000. godine pružilo nove mogućnosti zaduživanja i upravljanja javnim dugom. U centru istraživanja su politike privlačenja stranih investicija i ubrzano zaduži-

---

<sup>187</sup> Naučni saradnik u Institutu društvenih nauka u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja na projektu „Strukturne društvene i istorijske promene u srpskom društvu u kontekstu evrointegracija i globalizacije“ (br. 179039), koji finansira Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, 2011–2018.

vanje kod MMF, EBRD, EIB, IBRD i drugih kreditora.<sup>188</sup> Analiziraju se dinamika zaduživanja i njeni efekti, koji svakako nisu direktni, na rast bruto domaćeg proizvoda (BDP). U kratkim crtama poredi se dinamika rasta BDP, kao jednog od važnih pokazatelja, Srbije i zemalja u regionu. Na kraju se sociološka analiza usmerava na najvažnije ekonomske, socijalne i političke posledice politike zaduživanja zemlje. To su, pre svega, rast ekonomskih, socijalnih i regionalnih nejednakosti, masovan gubitak radnih mesta i rast siromaštva zaposlenih i ostalih građana. One su se u poslednjoj deceniji tranzicije znatno ubrzale i produbile. Politika zaduživanja zemlje samo je jedan od faktora koji su doprineli padu društva na nivo razvoja pre tranzicije i ulazak u grupu zemalja periferije kapitalističke ekonomije (Wallerstein, 1990).

## 2. NEOLIBERALNA TRANZICIJA I „ŠOK” PRIVATIZACIJA DRUŠTVENOG KAPITALA SRBIJE

*Koncept tranzicije* koji je usvojila i realizovala Srbija nakon 2000. godine je po svim svojim karakteristikama neoliberalni. Reč je o modelu razvoja društva čija suština je definisana u tzv. Vašingtonskom dogovoru ili konsenzusu. Naziv je dobio po J. Vilijamsu (1990), a bio je namenjen prezaduženim zemljama Latinske Amerike od strane MMF, IBRD i ministarstva za bezbednost SAD-a. U skupu preporučenih mera izdvajaju se sveopšta liberalizacija, stabilizacija, deregulacija i privatizacija. Ovo konkretno znači da se liberalizuje spoljna trgovina (smanjuju carinske stope), odustajanje od ograničenja kamatnih stopa, zalaganje za slobodniji ulazak stranih investicija, povlačenje države iz regulisanja tržišta, niža izdvajanja iz budžeta za obrazovanje, zdravstvo i socijalne službe. U prvi plan se ističe potreba da država obezbedi zaštitu privatne svojine, slobodnu tržišnu konkurenciju, vraćanje dugova i brzu i sveopštu privatizaciju društvene svojine (Novakovic, 2017, str. 56). Ovaj koncept tranzicije dosledno je u Srbiji primenila vladajuća politička elita i od njege nije odustala čak ni onda kada su mnoge druge zemlje krenule drugim putem razvoja.

Pojam društvene tranzicije daleko je širi nego ako se ona svede na ekonomski. On podrazumeva krupne promene u društvenoj strukturi, promeni političkog sistema, vrednosti koje dominiraju u društvu i novom kvalitetu života građana. Sam pojam tranzicija je višeslojan i još ne postoji izgrađena opšta teorija tranzicije društva. Različito su definisani i ciljevi tranzicije, od onih koji su karakteristični za savremeni razvijeni kapitalizam do drugih koji tranziciju određuju kao proces sa neizvesnim rezultatima. Najzad, nakon četvrt veka tranzicije u Srbiji sve je vidljivije da je tranzicija dovela do stvaranja zavisnog društva na periferiji kapitalizma. Pored toga, kod nas se tranzicija društva često sužavala na pojam ekonomske tranzicije, a ova na privatizaciju društvene svojine. Istina je da je privatizacija najvažniji proces kojim se menjala sveukupna klasna i društvena struktura. Ona je ukidala materijalnu osnovu rada svih slojeva i klasa koji su na društvenoj svojini zasnivali svoj materijalni i društveni položaj. Na društvenu scenu su stupali pripadnici nove kapitalističke klase, čiji su interesi bliski interesima svetskog kapitala. Međunarodne institucije, kao što su pomenuti MMF, su štitile interese svetskog kapitala. Privatizacija se u tom procesu s pravom smatrala ključnom, pa je sve u tom pravcu nametano i realizovano. Ono što je najvažnije za privatizaciju u Srbiji jeste njena nelegitimnost (Obradović, 2017, str. 150).

Među najvažnije rezultate srpske tranzicije mogu se navesti sledeće: stvaranje nove klasne strukture društva; (ras)prodaja gotovo sveukupne društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju; rast društvenih nejednakosti i sukoba; masovna i strukturalna nezaposlenost i izrazita ekonomska i politička zavisnost društva od međunarodnih centara finansijske, političke i vojne moći. Sličnu sudbinu imale su i bivše republike socijalističke Jugoslavije, ali Srbija nije koristila njihova iskustva iz ranije ubrzane tranzicije i privatizacije. Odlučujući faktor zašto je to tako bili su srodni interesi domaće i svetske

<sup>188</sup> MMF ili IMF je Međunarodni montarni fond, EBRD – Evropska banka za obnovu i razvoj, EIB – Evropska investiciona banka, IBRD – Međunarodna banka za obnovu i razvoj. Pored ovih postoje i privatni kreditori.

kapitalističke klase. Oni su uticali i na tempo tranzicije, osnovne ciljeve i sredstva kojima su se oni realizovali. Podređene klase i slojevi su u svemu tome imali sekundaran značaj, što se vidi i po padu njihovog ukupnog društvenog i materijalnog položaja. Druga faza tranzicije u Srbiji, otpočeta političkim promjenama 2000. godine, samo je nastavak procesa stvaranja kapitalističkog društva. One se razlikuju po uslovima u kojima su se dešavale, međunarodnom okruženju, glavnim akterima promena, ali ne po svojoj suštini (klasnoj). Nakon četvrt veka tranzicije stiglo se do društva evropske i svetske periferije.

Privatizacija koja se sprovela po Zakonu o privatizaciji iz 2001. godine bila je brza, sveopšta, oročena i pod snažnim uticajem države i međunarodnih finansijskih i drugih institucija. Njeni rezultati, pored ostaloga, su sledeći: uništena radnička klasa; skoro sasvim rasprodata, poklonjena i opljačkana društvena svojina; uništena industrija i tehnološko zaostajanje privrede; masovan gubitak radnih mesta i rast nejednakosti između osiromašene većine stanovništva i bogate manjine (Novaković, 2016, 753). Prema podacima Agencije za privatizaciju od 2002. do 2014. godine prodato je 4 065 preduzeća, u kojima je tada radilo 505 710 radnika. Ukupan prihod ostvaren je 3,7 milijardi evra! (Novaković, 2017, str. 117). U privatizovanim preduzećima masovno su otpušteni radnici, smanjivane zarade i ekonomska prava iz radnog odnosa, kršeni kupoprodajni ugovori, uništavana proizvodnja, neisplaćivana sredstva za socijalne programe, zarade i doprinose za penzijsko i zdravstveno osiguranje. To su bili najčešći povodi radničkih sve neuspešnijih radničkih štrajkova i javnih protesta. Većina tih štrajkača kasnije se priključila armiji nezaposlenih građana. Ubrzano socijalno raslojavanje naročito se dešavalo poslednjih 5 godina (Arandarenko et. al., 2017).

### 3. POLITIKA ZADUŽIVANJA ZEMLJE I ULOGA STRANIH INVESTICIJA U (NE)RAZVOJU DRUŠTVA

Ocene stručnjaka o ulozi stranih investicija u ekonomskom i društvenom razvoju neke zemlje su vrlo različite. Ekonomisti koji su se bavili pitanjima uloge stranog kapitala u manje industrijalizovanim državama zaključili su da njihov uticaj odstupa od teorijskih očekivanja. Kapital uložen u ta društva ne donosi automatski prednosti kao u razvijenim industrijalizovanim privredama. Manje razvijene zemlje nemaju dovoljno razvijen finansijski sistem niti industriju koja bi mogla da dovoljno apsorbuje strane investicije. One su se brže razvijale kada su se više oslanjale na domaću štednju, nego što je to bio slučaj sa državama koje su više koristile strane investicije (Rajan et al., 2006). Za ovu temu značajni su i zaključci Komisije za rast i razvoj, na čelu sa nobelovcem Majklom Spensom (Michael Spence). Ovi eminentni naučnici su proučavali modele ekonomskog razvoja 13 brzorastućih ekonomija u periodu 1950–2005. godina. One su najmanje u 25 uzastopnih godina imale rast ekonomije veći od 7% (Hong Kong, Japan, Južna Koreja, Tajvan, Singapur...). Zaključili su, pored ostaloga, da nema jedinstvenog recepta za brz razvoj. Među analiziranim državama zapazili su: da su se oslanjale više na domaće izvore finansija nego na strane investicije; bile su manje izložene dejstvu svetskog tržišta (nisu naglo otvarali tržište i snižavali carine za svoju robu); potencijivale su domaću valutu a stimulisale domaću štednju i visoke investicije u privredu, posebno u infrastrukturu, obrazovanje i zdravstvo. Imale su relativno jeftine, odgovorne i nacionalno orijentisane vladajuće elite (Nova srpska politička misao, 24. 09. 2017). Ovome treba dodati da su i dominantne tradicionalne društvene vrednosti u tim zemljama doprinele uspešnom privrednom razvoju. Druga strana medalje takvog napretka su usporen rast zarada većine stanovništva, a bogaćenje viših slojeva kapitalističke klase i produbljivanje socijalnih i ekonomskih nejednakosti (Milanović, 2016, str. 144).

Vladajuća politička elita u Srbiji posle 2000. godine u prioritete je stavila privlačenje stranih investicija i saradnju sa međunarodnim finansijskim centrima. Na to je bila upućena jednim delom zbog oskudnog domaćeg kapitala, usporene tranzicije, ali je činila i poteze koji nisu bili od koristi društvu kao celini. Među njima svakako se izdvajaju politika zaduživanja, skopčana i sa nepovoljnim uslovima

uzimanja kredita, *brza liberalizacija domaćeg finansijskog tržišta* i gotovo nesmetan ulazak „vrućeg” i sumnjivog kapitala u proces privatizacije društvenih preduzeća. Samo u 2001. i 2002. godini Narodna banka Srbije likvidirala je 23 domaće banke. Tim potezom oslobodila je više od 70% ovog sektora ulasku stranih banaka, koje su i danas dominantne. Velika šteta nastala je i u izrazitom i brzom snižavanju carinskih stopa, što je uništilo domaće proizvođače, a favorizovalo uvoz strane robe. Poreska politika je dodatno doprinosila, uz brojne subvencije stranim investitorima, da se nesmetano profit seli iz Srbije u zemlje iz kojih su došli investitori. Jedna od posledica je, u čemu politika održavanja monetarne stabilnosti i precenjene domaće valute igraju važnu ulogu, jeste favorizovanje uvoznika, a zapostavljanje domaćih proizvođača. Ovo je uništavalo i industriju i poljoprivredu (posebno dobrovoljnom i jednostranom primenom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju).<sup>189</sup> Ukratko rečeno, vlasti u Srbiji posle 2000. godine nisu (ne)namerno usvojile strategiju privrednog razvoja, koja bi izdvojila prioritete razvoja i preduzeća i dobra koja ne mogu i ne smeju da se prodaju. Izostala je i samostalna ekonomska i monetarna politika, jer su takav tok događaja nametali strani finansijski (Paunović & Obradović, 2010 str. 453). Stoga se vlast olako opredeljivala na nova zaduživanja, da bi otplatila prispele obaveze i nastavila tranziciju društva. Prema stepenu ekonomskog razvoja (mereno nivoom BDP, BDP per capita i BDP kupovne moći) Srbija je danas na periferiji Evrope i kapitalističkog sistema. Ona je još jedan primer neuspele zemlje u tranziciji (Janković & Prašćević, 2011, str. 244). Na njenom primeru se potvrdilo da oslonac na strane investicije i preveliko zaduživanje ne donosi ubrzan ekonomski razvoj niti bolji kvalitet života građana.

Prema Zakonu o javnom dugu (usvojen 2011. godine): „Javni ili državni dug predstavlja ukupnu zaduženost države koju ova beleži prema svojim domaćim i inostranim poveriocima u određenom trenutku. On predstavlja, zapravo, skup različitih oblika zajmova koje obično pravi država u svrhu ostvarivanja određenih budžetskih ciljeva” (prema Arsić et al., 2015, str. 4). Danas su i razvijene kapitalističke zemlje opterećene dugovima, ali one imaju snažnije ekonomije i veće mogućnosti upravljanja javnim dugom nego Srbija (Arsić et al., 2015, str. 4 ). Posebno veliki problem je kada se zemlja nađe u „hroničnom” deficitu. Reč je o budžetskom deficit i deficit platnog računa, koji se finansira iz tuđih izvora. „Dakle, zemlje sa dvostrukim deficitom će biti u lošijem položaju zato što nemaju dovoljno domaće štednje kako bi finansirale preveliku državnu potrošnju. Time, na neki način, zemlje koje se nalaze u ovakvoj situaciji u određenoj meri gube (pre svega) ekonomski suverenitet, i prepuštaju se volji inostranih investitora i (povoljnij) situaciji na svetskom tržištu (koja neće uvek biti povoljna” (Janković, 2015, str. 110). Jovan Dušanić je ponašanje srpske vlasti tokom ubrzanje tranzicije i nezadovoljstvo građana postojećim stanjem opisao na sledeći način: „Nezadovoljstvo je izazvano, pre svega, time što narod vidi da se vlast ponaša kao seoski bečar koji ništa ozbiljno ne radi i živi od toga što (ras)prodaje svoju očevinu i zadužuje se kod komšija i jasno je čemu to vodi”(Dušanić, 2013, str. 109).

O dinamici rasta javnog duga koristimo podatke državnih organa (Ministarstva finansija). Javni dug je od 2001. do 2008. godine smanjen za 4,6 milijardi evra, kada je imao najniži iznos. Ovo je bilo delimično posledica otpisa dugova kod pojedinih stranih poverioca, ali i priliva sredstava od prodaje preduzeća. Tokom sledećih deset godina tranzicije javni dug Srbije se ubrzano uvećavao. Za to vreme opadala je stopa rasta realnog BDP (vidi slike 1 i 3, na kraju rada). To je dovelo do toga da se zemlja, po standardima Svetske banke, našla u kategoriji srednje zaduženih zemalja (40–80 procenata u BDP, Hrustić, 2011, str. 177). U 2015. i 2016. godini javni dug je bio 24,8 milijardi evra, što je 10,4 milijarde više nego 2001. godine. Posmatra li se učešće javnog duga u BDP Srbije, onda se može zapaziti da je na početku posmatranog perioda javni dug učestvovao sa 97,7 % u BDP. To je posledica, pored ostaloga, i niskog BDP. U 2015. godini javni dug je imao udeo 70% u BDP (slika 2.). To je bio signal i za strane kreditore da se pristupi tzv. merama fiskalne konsolidacije. One su 2014. godine nametnute od strane

<sup>189</sup> SSP je potpisan aprila 2008. godine, a stupio je na snagu 1. septembra 2013. U čl. 53. omogućena je prodaja poljoprivrednog zemljišta strancima, što su mnoge zemlje u okruženju zakonom zabranile.

MMF i Svetske banke, a najviše su pogodile penzionere, zaposlene u javnim službama i građane sa ne-sigurnim ili nikakvim primanjima.

Bolji poznavaoi problematike vezane za javni dug obavezno navode da je bitna i struktura javnog duga, vreme na koji su uzeti krediti, uslovi kreditiranja i mogućnosti da se oni redovno otplaćuju. Zadužuju se centralni organi vlasti Srbije, lokalne samouprave, pa i pojedina preduzeća. Svaki put kada se država pojavi kao garant tih kredita, a oni ne budu dobro iskorišćeni, teret otplate prebacuje se na sve poreske obveznike. Teška situacija je kada se država nađe u dvostrukom deficitu (deficit budžeta i deficit platnog bilansa), „Dakle, zemlje sa dvostrukim deficitom će biti u lošijem položaju zato što nemaju dovoljno domaće štednje kako bi finansirale preveliku državnu potrošnju. Time, na neki način, zemlje koje se nalaze u ovakvoj situaciji, u određenoj meri gube (pre svega) ekonomski suverenitet i prepuštaju se volji inostranih investitora i (povoljnijoj) situaciji na svetskom tržištu (koja neće uvek biti povoljna”. (Janković, 2015, str. 110). Ovome treba dodati i promene metodologije statistike koja meri rast javnog duga i bruto domaćeg proizvoda. Nebojša Katić je s tim u vezi naveo da je reč o “statističkom sludivanju”. BDP se obračunava po tržišnim cenama u evrima. Kada je dinar precenjen to je BDP veći u apsolutnom iznosu. To vodi smanjenju koeficijenta zaduženosti, a nije zasnovano na realnim i zdravim osnovama jačanja dinara (Katić, 2018, str. 325). Uza sve navedeno, značajan problem predstavlja i činjenica da je najveći deo javnog duga u stranoj valuti.

Doznake iz inostranstva povoljno utiču na visinu javnog duga i koeficijent zaduženosti zemlje. U pojedinim godinama iznos doznaka bio je veći nego direktne strane investicije u Srbiju. Takva je situacija u poslednjih nekoliko godina, kada je zbog svetske ekonomske krize priliv stranih investicija smanjen, a prihodi od prodaje društvenih i državnih preduzeća gotovo simboličan. Uvid u strukturu prispele investicije za period 2001–2018. godina daje osnova za zaključak da je najmanje bilo pravih direktnih investicija i da je taj iznos znatno zaostajao za stranim investicijama u regionu (Šojić, 2013, str. 463). Srbija i zemlje u njenom okruženju su nestabilne, slabog tempa ekonomskog rasta i nedovoljnih kapaciteta da ozbiljnije privuku strani kapital. One su stoga prinuđene da se zadužuju pod nepovoljnijim okolnostima, a stranim investitorima međusobno konkurišu sa ponudom što jeftinije radne snage. Bez obzira na postojeće dugove Srbija stranim preduzetnicima daje brojne subvencije, uništavajući na taj način domaću privredu.

Politika zaduživanja zemlje samo je jedan od sistemskih faktora koji su doveli do masovnog siromaštva stanovništva Srbije. Zadužene su sadašnje ali i buduće generacije, dok je privreda toliko uništena da ne može da se stvori nova vrednost iz koje bi se vraćali dugovi. Siromaštvo građana i rizik od siromaštva su među najvećima svetu. Apsolutno siromaštvo se u poslednjoj deceniji nije značajnije smanjilo. Rizik od siromaštva duplo je veći nego je prosek EU. Gini koeficijent, koji meri nejednakost u raspodeli dohotka, veći je nego u EU i zemljama u okruženju. U EU je 2015. godine bio 31,0, a kod nas 38,2, da bi se sledeće godine povećao na 0,386. Tako se Srbija našla među prvih šest najsiromašnijih zemalja sveta. (Novaković, 2017, str. 131; Mladenović 2017, str. 10, 11 i 15; Arandarenko et al., 2017, str. 12). Izdvajanja za javne službe i socijalnu zaštitu konstantno opadaju, što naročito pogađa decu i starije stanovništvo sa niskim i neredovnim prihodima. Sve se to komplikuje što je porodica brojnija, sa manjim brojem zaposlenih, a više izdržavanih lica.

#### 4. ZAKLJUČAK

Politika zaduživanja Srbije poslednjih 20 godina u značajnoj meri je bila determinisana mestom zemlje u strukturi kapitalističkog privrednog sistema. To je za posledicu imalo izrazitu zavisnost zemlje od inostranih finansijera i kreditora. Ona se vremenom produbljivala, a svetskom ekonomskom krizom iz 2008. godine je dodatno eskalirala. Na takav tok događaja u najvećoj su meri uticali karakter (ne) nametnutog koncepta tranzicije društva, privatizacije društvene svojine i sličnost interesa vladajuće

klase sa predstavnicima svetskog kapitala. Neoliberalni koncept razvoja je u svojoj suštini proglašava privatnu svojinu i delovanje tržišta kao faktore koji savršeno, uvek i svuda, deluju efikasno i vode rastu, pa država treba da se povuče iz privrede i najvažnijih sfera regulisanja društvenog života. Odbacuju se strategije razvoja privrede i društva, a u prilivu stranih investicija se vidi sredstvo razvoja privrede.

Privatizacija društvene svojine se obavila po „šok” modelu, sa brojnim ekonomskim i socijalnim posledicama. Među njima ističu se sledeće: uništena industrija i privreda, pad BDP ispod nivoa koji je imao pre tranzicije, pad investicija u osnovne fondove i produktivnosti rada, masovan gubitak radnih mesta i rast nezaposlenosti, odlazak radnosposobnih građana van zemlje, tehnološko zaostajanje za društvima regiona i sveta. Pored navedenog, Srbija se našla i u grupi visoko zaduženih zemalja, čiji bankrot više zavisi od volje kreditora nego od mogućnosti društva da uredno vraća postojeće dugove. Zajmodavce ne interesuju posledice „mera štednje” i tzv. finansijske konsolidacije. Od 2000. godine, a naročito od 2014. do danas stanovništvo Srbije se najbrže raslojavalo u Evropi. Rasle su ekonomske, regionalne i socijalne nejednakosti, a društvo je postalo visoko polarizovano i konfliktno. Sve su to ograničavajući faktori ekonomskog oporavka i razvoja, koji imaju dugoročne posledice i po procese demokratizacije i modernizacije Srbije. Najzad, od dosadašnje politike zaduživanja najveću korist imali su najimućniji delovi kapitalističke klase, strani finansijski i kreditori. Najveću štetu (pre)trpeli su najniži slojevi i klase društva (radnici, seljaci), a delimično i srednji slojevi.

## REFERENCE

- Arandarenko, M., Krstić G. i Žarković Rakić, J. (2017) *Dohodna nejednakost u Srbiji. Od podataka do politike*. Beograd: Fridrich Ebert Stiftung.
- Arsić, S., Obradović, J. i Stojanović, M. (2015) Analiza javnog duga u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju, *Škola biznisa*, br. 1/2015, str. 172–186.
- Dušanić, J. B. (2013) *Neoliberalizam, tranzicija i kriza*. Bograd: Beogradska poslovna škola.
- Eswar, P., Raghuram, R. and Arvind, S. (2006) *Foreign Capital and Economic Growth*. IMF. 2006. <https://www.imf.org/External/NP/seminars/eng/2006/growth/as.pdf>, datum pristupa 15. 3. 2017.
- Dvougao – o razlozima ekonomskog rasta i propadanja, privatizaciji i neoliberalizmu (Jovan Dušanić i Mihailo Gajić). (2017) *Nova srpska politička misao*, 24. septembar 2017, <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/ekonomski-dvougao-o-neoliberalizmu.html?alphabet=ldatum> pristupa 1. 10. 2018.
- Hrustić, H. (2011) Uticaj zaduživanja Srbije kod međunarodnih finansijskih institucija na stanje njene privrede. *Međunarodni problemi*, vol. LXIII, br. 1, str. 160–181.
- Jakšić, M., Prašćević, A. (2011) *Makroekonomska analiza*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Janković, N. (2015) Dvostruki deficit – problem ekonomije Republike Srbije. *Ekonomski horizonti*, vol 17, sv. 2, 2015, str. 109–124.
- Katić, N. (2018) *Surovi novi svet*. Beograd: CATENA MUNDI. *Kvartalni monitor*, br. 54, jul–septembar 2018.
- Milanović, B. (2016) *Globalizacija nejednakosti*. Novi Sad: Akademski knjiga.
- Mladenović, B. (2017) *Siromaštvo u Republici Srbiji 2006–2016. Revidirani i novi podaci*. 2017. Beograd: Tim za socijalnu uključenost i borbu protiv siromaštva Vlade Republike Srbije.
- Novaković, N. (2016) Deindustrijalizacija i radnička klasa Srbije. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, Godina LXVII, br. 159–160 (4/2016), str. 735–753.
- Novaković, N. (2017) *Radnički štrajkovi i tranzicija u Srbiji od 1990. do 2015. godine*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe and Institut društvenih nauka.



- Obradović, M. (2017) *Hronika tranzicionog groblja: Privatizacija društvenog kapitala u Srbiji 1989–2012*. Beograd: Nova srpska politička misao i Institut za noviju istoriju Srbije
- Paunović, S. (2010) *Uloga MMF u savremenoj ekonomskoj krizi*. Beograd: Radnička štampa.
- Stanje i struktura javnog duga-decembar 2018*. (2018) Beograd: Ministarstvo finansija–Uprava za javni dug.
- Šojić, S. M. (2014) *Industrija Srbije (1990–2013)*. (str. 287–296.) u Časlav Očić, ur. *Moguće strategije razvoja Srbije*. Beograd: SANU, str. 287–296.
- Šojić, S. M. (2013) *Javni dug u Republici Srbiji 2000–2013*. *Ekonomski vidici*, Godina XVIII, br. 4, str. 451–480.
- Wallerstein, I. (1990) *Kapitalizam - istorijski sistem*. Titograd: CID.

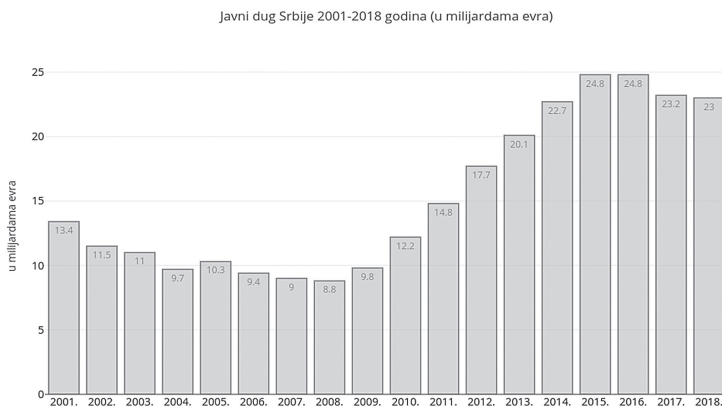
## ABOUT THE POLICY BORROWING AND SOCIAL INEQUALITIES IN SERBIA

Nada G. NOVAKOVIĆ

### S u m m a r y

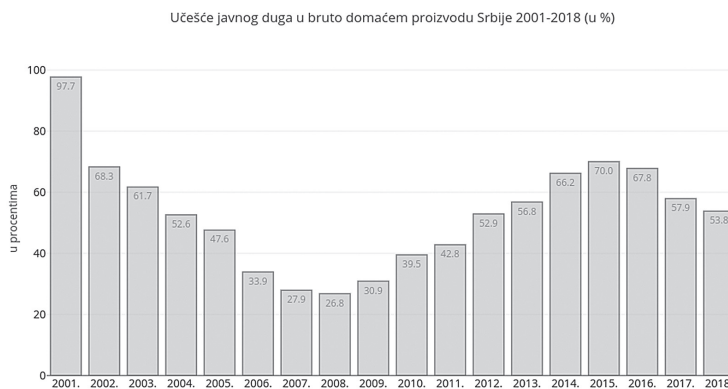
The paper analyzes the most common causes of borrowing and strategies for economic and social development in a transition society. The example of Serbia points to the most important domestic and international institutions that have a dominant influence on the country's dynamics and conditions of borrowing over the last two decades. Then the nature of the relationship between domestic economic and political elites and foreign lenders is investigated. It starts from the thesis that the position of the country in the world economy, i.e. whether in the center or at the periphery of the capitalist economy, has the most significant impact on the financial, economic and political dependence on the center and the dominant world creditors. The land on the periphery of the world capitalist system, such as Serbia, has been so indebted for the last two decades that this debt becomes a limiting factor of development. At the same time, it is the cause of many social inequalities, such as the low level of economic development, mass unemployment and the poverty of citizens. This additionally exacerbates social tensions and conflicts, but this is the "price" that foreign creditors do not care about. Borrowed funds, due to the dominance of the neoliberal development policy, are more invested in consumption than the production of goods, knowledge and services. It corresponds to the parts of the capitalist class, but really impedes economic and social development. Social consequences mostly affect the lower classes and layers, unable to significantly influence the character and borrowing policy of the country.

*Keywords: development, debt, capitalist class, lenders, social inequalities*



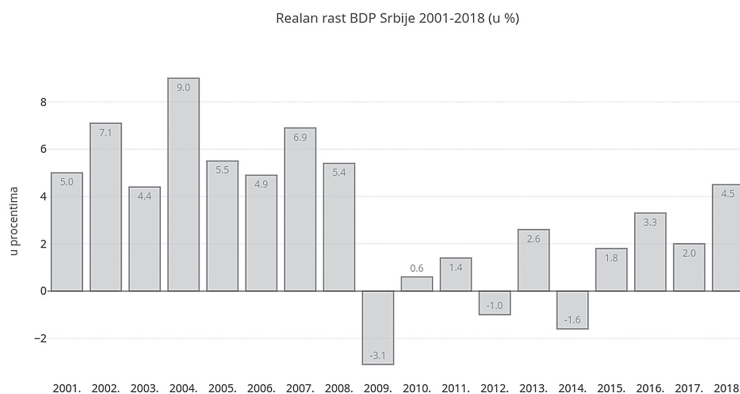
Slika 1. Javni dug Srbije 2001–2018 (u milijardama evra)

Izvor: Ministarstvo finansija Republike Srbije, *Bilten javnih finansija, februar 2005 i Stanje i struktura javnog duga, decembar 2018.*



Slika 2. Učešće javnog duga u bruto domaćem proizvodu Srbije 2001–2018 (u %)

Izvor: Ministarstvo finansija Republike Srbije, *Bilten javnih finansija, februar 2005 i Stanje i struktura javnog duga, decembar 2018.*



Slika 3. Realan rast BDP Srbije 2001–2018 (u %)

Izvor: Ministarstvo finansija Republike Srbije, *Bilten javnih finansija, mart 2005 i Kvartalni monitor, br. 54, jul–septembar 2018.*